

LISINSKI
ARIOSO
GLAS ZA
LISINSKI
NEPROČJENJIV DOŽIVLJAJ!
17/18

**SONYA
YONCHEVA**
sopran

**ZAGREBAČKA
FILHARMONIJA**

**DOMINGO
HINDOYAN**
dirigent

Utorak,
31. listopada 2017.
u 19.30 sati

Koncertna dvorana
Vatroslava Lisinskog

Sve boje glazbe. sviđalo se to vama ili ne.

LISINSKI
PREKO DUGE

Hector Berlioz

Rimski karneval, uvertira op. 9

Jules Massenet
Il est doux, il est bon,
 arija Salome iz 1. čina opere
Herodijada
Pleurez! pleurez mes yeux,
 arija Chimène iz 3. čina opere
Le Cid
Georges Bizet
Carillon,
 iz suite *Arležanka*, br. 1

Farandola,
 iz suite *Arležanka*, br. 2

Je dis que rien ne m'épouvante,
 arija Micaële iz 3. čina opere
Carmen
Jules Massenet
Dis-moi que je suis belle,
 arija Taide iz 2. čina opere *Taida*

***

Giuseppe Verdi

 Uvertira operi *Sicilijanske*
večernje
Tu puniscimi, o Signore... A brani,
a brani, o perfido,
 arija Luise iz 2. čina opere
Luisa Miller
Giacomo Puccini
Se come voi piccina,
 romanca Anne iz 1. čina opere
Vile
Intermezzo iz 3. čina opere
Manon Lescaut
Sì, mi chiamano Mimi,
 arija Mimi iz 1. čina opere
La Bohème
Un bel dì vedremo,
 arija Cio-Cio-San iz 2. čina opere
Madama Butterfly

SONYA YONCHEVA

4

Nakon niza spektakularnih nastupa kojima se predstavila u vodećim svjetskim opernim kućama, sopranisticu Sonyu Yonchevu opisuju kao jednu od najhvaljenijih i najuzbudljivijih interpretkinja svoje generacije.

Rođena 1981. godine, bugarska sopranistica **Sonya Yoncheva** diplomirala je glasovir i solo pjevanje na Visokoj školi za glazbu i ples u rodnom gradu Plovdivu, u klasi Nelly Koitcheve. Magisterij pjevanja završava na Glazbenom konzervatoriju u Ženevi, gdje studira kod Danielle Borst. Sonya Yoncheva pobijedila je na nizu uglednih međunarodnih pjevačkih natjecanja; posebno se ponosi prvom nagradom i posebnom nagradom CultureArte na natjecanju Operalia Plácida Dominga 2010. godine. Prestižni ECHO Klassik proglašava je 2015. novom pjevačicom godine. Dobitnica je posebne nagrade Prijatelja festivala za izvedbu Fiordiligi u Mozartovoj *Cosi fan tutte* na Akademiji festivala u Aix-en-Provenceu 2007. godine. Osvojila je i niz pjevačkih stipendija, među kojima se ističu stipendije švicarskih fondacija *Mosetti* i *Habitzel*.

Osim na međunarodnim natjecanjima, Sonya Yoncheva pobjeđivala je i u Bugarskoj, počevši s Natjecanjem u izvedbi bugarske klasične glazbe 2000. godine te Natjecanjem u izvedbi njemačke i austrijske glazbe 2001. Sa svojim bratom Marinom Yonchevim bila je prva na natjecanju Pjevača godine, u televizijskom *showu Hit-1* Bugarske radiotelevizije 2000. godine.

Prvi nastupi na međunarodnim opernim pozornicama uslijedili su nakon što ju je 2007. godine William Christie pozvao na akademiju za mlade pjevače svojega ansambla Les Arts Florissants, s kojim surađuje do današnjih dana, izvodeći barokni operni repertoar. Hvaljene su njezine izvedbe uloga Phani/Zime u *Galantnoj Indiji* J. Ph. Rameaua, Didone u *Didoni i Eneji* H. Purcella (na izvedbama u Europi, Rusiji i SAD-u), Sreće u Monteverdijevoj *Krunidbi Popeje* (na Festivalu u Glyndebourneu), Junone u *Povratku Odiseja u domovinu* C. Monteverdija (u Teatru Real u Madridu), Kleopatre u *Juliju Cezaru* G. F. Händela (u Reimsu i Versaillesu), Popeje u *Krunidbi Popeje*, kao i Popeje u Hasseovoj *Agripini* (u Lilleu i Dijonu, s dirigenticom Emmanuelle Haïm).

Otada je među najtraženijim interpretima svjetskih opernih kuća, kao što su Kraljevska opera u Londonu, Bavarska državna opera, Berlinska državna opera, Bečka državna opera, Opera u Parizu te Metropolitan opera, gdje je prvi put nastupila u ulozi Gilde (uskočivši kao zamjena) u studenome 2013. Uslijedio je planirani prvi nastup, u ulozi Mimì u studenome sljedeće godine. U istoj kući, u prosincu iste godine,

ostvarila je i jednu od uloga po kojima je najprepoznatljivija - ulogu Violette u Verdijevoj *Traviati*. Kao Violetta, Sonya Yoncheva osvojila je kritičare i publiku diljem svijeta: berlinski *Die Welt* proglasio ju je nakon njezine izvedbe *Traviate* u Državnoj operi u Berlinu „najboljom Violettom od doba Marije Callas“, nastavljajući: „Bugarska sopranistica Sonya Yoncheva vjerojatno je najbolja Traviata danas u svijetu.“ Osim Violette, koja joj je postala zaštitnim znakom, vrlo su uspjele njezine izvedbe Desdemone u premijernoj produkciji *Otella* Metropolitan opere u sezoni 2015./2016., Micaële u *Carmen* u Londonskoj kraljevskoj operi, Mimì u produkciji *La Bohème* u Berlinskoj državnoj operi, kao i Jolante u istoimenoj operi P. I. Čajkovskog u Operi u Parizu, gdje je prema mišljenju kritike „veličanstveno vladala izvedbom“ (*Opera-Online*). Navedenim ulogama pridodala je Margarete u produkcijama *Fausta* Bečke državne opere, Kraljevske opere u Londonu te Festivala u Baden-Badenu. Ulogu Léïle u Bizetovim *Biserarima* izvela je u pariškoj Opéri Comique, a naslovnu ulogu Donizettijeve *Lucije di Lammermoor* u pariškoj Operi.

Sezonu 2017./2018. Sonya Yoncheva počinje prvim nastupom u ulozi Elizabete Valois u novoj produkciji Verdijeva *Don Carlosa* u pariškoj Operi, gdje će poslije ponoviti Mimì u produkciji *La Bohème*. Sredinu sezone provest će u njujorškoj Metropolitan operi, gdje se s velikim nestrpljenjem očekuje njezino prvo ostvarenje naslovne junakinje Puccinijeve *Tosce*. I u New Yorku će ponoviti nastup u operi *La Bohème*. Treća nova uloga u ovoj sezoni bit će naslovna uloga u dugo iščekivanoj novoj Metovoj produkciji Verdijeve *Luise Miller*, nakon što se ta opera više od deset godina nije postavljala na tamošnju scenu. Sjajni niz nastupa nastavit će se koncertnom izvedbom *Tosce* s orkestrom Philadelphia pod ravnanjem Yannicka Nézet-Séguina, recitalima u Operi u Zürichu i Théâtreu des Champs-Élysées u Parizu i koncertnim nastupima u cjelovečernjem programu Verdijevih opernih ulomaka u Berlinskoj državnoj operi.

Najpoznatiji televizijski program klasične glazbe medici.tv proglasio je Sonyju Yonchevu Umjetnicom godine 2017.

Sonya Yoncheva surađivala je i s nizom izvođača popularne glazbe, poput Stinga i Elvisa Costella, a sudjelovala je i u izvedbi filmske glazbe uglednog filmskog skladatelja Vladimira Cosme.

Od 2013. godine Sonya Yoncheva ima ekskluzivni ugovor s izdavačkom kućom Sony Classical s kojom je prošle sezone snimila svoj najnoviji album solističkih baroknih arija, nazvan *Handel*, koji je objavljen s CD izdanjem Händelova *Mesije* sa slavnom Mormonskim hramskim zborom (*Mormon Tabernacle Choir*). Portretirala je ulogu Grofice u *Figarovu piru* u izdanju Deutsche Grammophona. Sonya Yoncheva je svjetska ambasadorica Rolex.

DOMINGO HINDOYAN

8

...on ima i pokret i ruku jednog od najvećih dirigenata...
(classiquenews.com)

Rođen u Caracasu u Venezueli, dirigent **Domingo Hindoyan** počeo je školovanje kao violinist i član svjetski poznatog venezuelskog programa za glazbenu edukaciju, *El Sistema*. Školovanje nastavlja u Europi, studirajući dirigriranje na Visokoj školi za glazbu u Ženevi, u klasi Laurenta Gaya. Godine 2012. pozvan je da se pridruži Međunarodnoj dirigentskoj akademiji Allianz, gdje je radio s Londonskom filharmonijom i orkestrom Philharmonia, pod ravnanjem dirigenata Esa-Pekke Salonena i sir Andrewa Davisa. Pohađao je majstorske tečajeve kod Bernarda Haitinka, Davida Zinmana i Jesúa Lópeza Cobosa.

Godine 2013. postaje prvi asistent Daniela Barenboima u Njemačkoj državnoj operi u Berlinu. Otada često gostuje u toj kući, dirigrirajući širokim spektrom opernih naslova, među kojima su *Traviata*, *Tosca*, *Ljubavni napitak*, *La Bohème*, *Seviljski brijuč*, *Život razvratnika*, *Orfej i Euridika* te balet *Posvećenje proljeća*.

U međuvremenu staje na podij pred brojnim svjetskim orkestrima: orkestrom Filharmonija, Simfonijskim orkestrom Poljskog nacionalnog radija, Orkestrom Mozarteum iz Salzburga, Filharmonijskim orkestrom Francuskog radija, Filharmonijom iz Sankt Peterburga, Novim japanskim filharmonijskim orkestrom, Orkestrom Romanske Švicarske, Londonskom filharmonijom, Simfonijskim orkestrom iz Basela, Škotskim kraljevskim nacionalnim orkestrom, Komornim orkestrom iz Lausanne, Kraljevskom filharmonijom iz Liégea te Simfonijskim orkestrom *Simón Bolívar*.

Najistaknutiji nastupi posljednjih sezona uključuju nove operne produkcije u Nacionalnoj operi Lorraine (*Semiramida*) te u Nacionalnoj operi u Bergenu (*Turčin u Italiji*).

U sezoni 2017./2018. Domingo Hindoyan dirigrirat će renomiranim orkestrima kao što su Filharmonija iz Dresdenu, Simfonijski orkestar iz Hamburga, Akvitanski nacionalni orkestar iz Bordeauxa, Belgijski nacionalni orkestar te Simfonijski orkestar iz Malmöa. Podjednako mnogo angažmana čeka ga na opernim pozornicama: prvi put će dirigrirati u Metropolitan operi (*Ljubavni napitak*), Operi u Stuttgartu (*Tosca*), Semperoperi u Dresdenu (*Traviata*) te u Operi u Monte Carlu (*Puritanci*). Vraća se u Njemačku državnu operu u Berlinu u kojoj će dirigrirati *Traviatom* i *Orfejom i Euridikom*.

ZAGREBAČKA FILHARMONIJA

10

Zagrebačka filharmonija već 145 godina održava vrhunsko muziciranje u Zagrebu i Hrvatskoj. Orkestar promiče glazbenu umjetnost diljem Hrvatske i kulturni je veleposlanik Hrvatske u svijetu. Kao glazbena institucija koja utjelovljuje urbanu sliku Zagreba kao srednjoeuropskog središta glazbe, umjetnosti i kulture, Zagrebačka filharmonija postaje i glazbeni zaštitni znak grada u kojem djeluje. Daleke 1871. počela je profesionalna orkestralna aktivnost u Zagrebu, a 1920. orkestar je dobio ime koje i danas nosi. Svojim je djelovanjem od osnutka donosio u hrvatsku prijestolnicu najbolju klasičnu glazbu, a njegovu povijest pisali su prvorazredni šefovi-dirigenti: Friedrich Zaun, Milan Horvat, Lovro von Matačić, Mladen Bašić, Pavle Dešpalj, Kazushi Ono, Pavel Kogan, Alexander Rahbari i Vjekoslav Šutej.

Mnogi proslavljeni dirigenti nastupali su sa Zagrebačkom filharmonijom: Leopold Stokowski, Paul Kletzki, sir Malcom Sargent, Kurt Sanderling, Carlo Zecchi, Jean Martinon, Milan Sachs, Krešimir Baranović, Boris Papandopulo, Stjepan Šulek, Milko Kelemen, Igor Stravinski, Krzysztof

Penderecki i drugi. U bližoj prošlosti gostovali su: Dmitrij Kitajenko, Lorin Maazel, Leopold Hager, Valerij Gergijev i sir Neville Marriner. Gostovali su i ugledni solisti: Yehudi Menuhin, Antonio Janigro, Mstislav Rostropovič, Leonid Kogan, Luciano Pavarotti, Ivo Pogorelič, Montserrat Caballé, Alexander Rudin, David Garrett, Julian Rachlin, Shlomo Mintz... Sezonu 2011./2012. obilježilo je intenziviranje suradnje s maestrom Dmitrijem Kitajenkom, jednim od najvećih dirigenata današnjice, koja traje sve do danas. S Kitajenkom kao umjetničkim savjetnikom, počelo je novo razdoblje u povijesti Zagrebačke filharmonije, obilježeno umjetničkim poletom, zapaženim glazbenim postignućima i velikim koncertnim i diskografskim projektima koje planira u budućnosti.

U srpnju 2012. u Areni Zagreb orkestri Zagrebačke i Slovenske filharmonije s osmero vokalnih solista i zborom sastavljenim od gotovo tisuću pjevača iz Hrvatske i Slovenije, pod vodstvom slavnog ruskog dirigenta Valerija Gergijeva, izveli su glazbeni megaspektakl *Simfonije tisuće* Gustava Mahlera.

11

Zagrebačka filharmonija nastupala je u gotovo svim zemljama Europe, u Rusiji, SAD-u, Meksiku, Japanu i Omanu. Redovito sudjeluje na Dubrovačkim ljetnim igrama i na Muzičkom biennalu Zagreb. Od prvog koncerta nakon Domovinskog rata, među ruševinama Dvorca Eltz, Zagrebačka filharmonija svake godine nastupa u Vukovaru za stanovnike hrvatskoga grada-heroja. Koncerti u znamenitoj đakovačkoj katedrali također su postali dio tradicije kojom se orkestar osobito ponosi.

U veljači 2016. godine Filharmonija je nastupila i na najprestižnijoj američkoj glazbenoj adresi, u njujorškom Carnegie Hallu. Koncerti Zagrebačke filharmonije u novogodišnje jutro u Salzburgu postali su neizostavni dio njezine koncertne sezone.

Posebna pozornost posvećena je razvijanju zanimanja i približavanju klasične glazbe djeci i mladima u *Tjednu glazbe za mlade* koji svake godine, interaktivnim glazbeno-scenskim projektima, privuče u *Lisinski* velik broj mladih svih uzrasta.

Tradicionalna suradnja s Muzičkom akademijom u Zagrebu posebno je važna u djelatnosti orkestra; to je prilika za mlade glazbenike da se dokažu na velikoj koncertnoj pozornici i izvrsnošću zasluže svoje mjesto u orkestru.

Zagrebačka filharmonija već desetljećima potiče hrvatsko stvaralaštvo, izvodeći, praizvodeći i snimajući brojna djela hrvatskih autora. Posebnu brigu vodi o mladim talentiranim glazbenicima, a najboljima dodjeljuje nagradu za *Mladog glazbenika godine*. Svoja je vrata otvorila svima koji žele upoznati orkestar; pod geslom „Upoznati orkestar znači zavoljeti ga“ održava svoj *Dan odškrinutih vrata*.

Zagrebačku filharmoniju krase i bogata diskografija ovjenčana brojnim nagradama, poput hrvatske diskografske nagrade *Porin* i izdanjima za cijenjene hrvatske i svjetske diskografske kuće (Virgin Classics, Deutsche Grammophon, Naxos).

Pod vodstvom novog šefa-dirigenta Davida Danzmayra te umjetničkog savjetnika, maestra Dmitrija Kitajenka, Zagrebačka filharmonija nastavlja uspješnu koncertnu djelatnost.

ZAGREBAČKA FILHARMONIJA

Prve violine: Orest Shourgot, Dunja Bontek, Ivan Finta, Davide Albanese, Alina Gubajdullina, Korana Rucner, Odette Cavaliere, Martina Sačer Pavlin, Mario Bratković, Saša Borčić Reba, Lana Adamović, Ana Slavica, Kornelija Balaž, Lovorka Moslavac

Druge violine: Ana Paula Knapić Franković, Darko Franković, Mirela Džepina Finta, Tomislav Ištok, Vlatka Pecić Juranić, Margareta Ugrin, Sergii Vilchynski, Ivo Jukić, Iva Kralj, Dragana Tomić, Vera Kurova, Val Bakrač

Viole: Dragan Rucner, Hivotte Tadesse, Aleksandar Jakopanec, Asja Frank Perčić, Maja Pinterić Šibl, Marko Otmačić, Lovorka Abramović Šoljan, Tvrtko Pavlin, Donat Gašljević, Igor Košutić

Violončela: Smiljan Mrčela, Vinko Rucner, Dora Kuzmin Maković, Martina Pavlin, Alja Mandić, Miljenko Šajfar, Vedran Ružir, Tajana Bešić

Kontrabasi: Mimi Marjanović-Gonski, Darko Krešić, Dubravko Palanović, Saša Dejanović, Dubravka Rucner, Franjo Zvonar

Flaute: Ana Batinica, Matea Škarić Janković, Dani Bošnjak (*piccolo*)

Oboe: Zoltan Hornyanszky, Katarina Grubić, Žarko Antonić (engleski rog)

Klarineti: Davor Reba, Rude Mimica, Ratko Vojtek (bas-klarinet)

Fagoti: Ricardo Luque, Vasko Lukas, Aleksandar Čolić (kontrafagot)

Rogovi: Daniel Molnar, Zdravko Haubrih, Lenart Istenič, Marko Novak

Trube: Mario Lončar, Dario Cepić, Luko Saulović, Tomica Rukljić

Tromboni: Mario Šincek, Mario Janković, Goran Glavaš

Tuba: Krunoslav Babić

Alt-saksofon: Nikola Fabijanić

Timpani: Ema Krešić

Udaraljke: Juraj Vuglač, Željko Grigić, Leonardo Losciale, Renato Palatinuš

Harfa: Mirjam Lučev Debanić

Hector Berlioz (1803.-1869.) punokrvni je predstavnik romantizma, utjelovljenje ideje umjetnika koji se strastveno bori za prihvaćanje novih ideja. Ali on je i mnogo više od toga: veliki inovator, koji na nov način sagledava glazbeni oblik, spajajući i preslagujući dotadašnje forme. Njegov pristup žanru nikad nije bio jednoznačan, što se naročito očituje u operama, ali i u simfonijama, kantatama ili pjesmama: žanrovi i forme se spajaju, preklapaju, pretapaju jedan u drugi, a u njihovoj gradnji vodila ga je ideja da svakoj izvanglazbenoj, literarnoj, likovnoj ili nekoj drugoj misli dâ odgovarajuće uglazbljenje. A orkestrom će se koristiti kao paletom sasvim novih boja kojima će snažno utjecati na glazbu svojega stoljeća i stoljeća nakon toga.

Premda je isprva studirao medicinu, krenuvši očevim stopama, glazba je prevagnula i prije nego što je navršio dvadeset godina. Kad je s dvadeset dvije godine upisao Pariški konzervatorij, iza sebe je imao već niz skladbi, a uskoro će uslijediti prva veća djela, opere i kantate te remek-djelo nastalo 1830. godine *Fantastična simfonija*, opremljena detaljnim programom, predstavljajući umjetnika obuzetog opsesivnom ljubavlju prema jednoj ženi, u kojoj se miješaju java i delirični snovi. Njegove simfonije uvijek su programne, a izvanglazbenu misao vodilju imaju i kraća orkestralna djela, uvertire. Nastanak nekih od njih bio je vezan uz opere; no poslije su se neke afirmirale samostalno kao koncertne skladbe. Nastaje i niz uvertira zamišljenih kao samostalna djela, bez namjere da budu uvod u operu. Uvertira **Rimski karneval** (*Le Carnaval romain, ouverture caractéristique*) nešto je između. Materijalom je vezana uz operu *Benvenuto Cellini*, koju je Berlioz pisao od 1834. do 1837., ali ona nije originalna uvertira toj operi. To je samostalna skladba koju je Berlioz skladao 1843./1844. godine, reciklirajući u njoj (što je i inače često radio) dijelove opere, za koju se ispostavilo da nije uspješna. Za razliku od opere, uvertira *Rimski karneval* postat će jednim od omiljenih Berliozovih djela. Ekstrovertna, briljantnog tona, brzog protoka niza uzbudljivih glazbenih ideja, ta je uvertira primjer Berliozove tehnike miješanja glazbenih oblika, u kojoj se sonatni oblik povezuje s formom francuske strofne pjesme, *coupleta*, puneći ga usto i pjevnim melodijama iz opere, poput one na engleskom rogu u kojoj Berlioz preuzima melodiju ljubavnog dueta Terese i Cellinija iz drugog čina opere. U tom djelu čujemo i dvjestotinjak taktova preuzetih iz karnevalskog zbora, u ritmu *saltarella*.

Praizvedbu u Parizu u veljači 1844. predvodio je sam Berlioz. Djelo je postiglo golem uspjeh te se na skorašnjim izvedbama opere *Benvenuto Cellini* u Covent Gardenu i Weimaru izvodilo kao druga uvertira toj operi.

Karijera **Julesa Masseneta** (1842.-1912.) slika je uspješne karijere jednog francuskog skladatelja: počela je ranim preseljenjem iz provincije u Pariz i upisom na Pariški konzervatorij već s deset godina. Nakon desetak godina postao je uspješan pijanist. Osvojio je i *Prix de Rome*, što ga odvodi na dvogodišnji boravak u Italiju, gdje stječe novo znanje, ali i ukus. Pripadnik je iznimne generacije francuskih skladatelja koja nasljeđuje Gounoda i Thomasa, kao što su Saint-Saëns, Bizet, Delibes, Lalo, Fauré, Duparc i drugi, s kojima je bio u prijateljskim odnosima. Operne ambicije većine navedenih skladatelja nastajale su još tijekom školovanja na Pariškom konzervatoriju, na kojem se posebno

temeljito podučavalo lirsko glazbeno umijeće. Osim toga, postojali su i brojni natječaji koje su organizirali Opéra Comique i Théâtre Lyrique. Massenet se vrlo brzo afirmirao kao uspješan skladatelj, iako je upravo na području kojim će poslije zavladati, opernom, sporo i s naporom došao do prvog pravog uspjeha. Bio je to *Le roi de Lahore* (*Kralj Lahorea*) 1877., prije kojega je, bez osobitog rezultata, nanizao trinaest što opernih pokušaja, što dovršenih opera. Prve kritike nazivale su ga simfoničarem, ne kazališnim skladateljem, a njegove opere nisu pobjeđivale na natjecanjima. Ali s tom *grand opérom* (u kojoj skladatelj s tipično francuskom hedonističkom ljubavlju prema egzotizmu smješta radnju u daleki Pakistan, a radnju glavnih činova seli u još opojnije ozračje hinduističkog raja), počinje Massenetov uspon do samoga vrha glazbenog života Pariza. Dobiva uskoro profesuru kompozicije na Pariškom konzervatoriju i niže operne uspjehe, od kojih su neki i danas, poput *Manon* i *Werthera*, neizostavni dio opernog repertoara. Spektakularna produkcija *Kralja Lahorea* u pariškoj Opéri i trajan uspjeh te opere donijeli su Massenetu ugled i izvan Francuske, pogotovo u Italiji. Bio je očaran i Ricordi, pa s Massenetovim izdavačem Hartmannom naručuje od Masseneta novu operu prema tek objavljenoj Flaubertovoj priči *Hérodiade*. Libreto je uz pomoć samog Hartmanna napisao Paul Millet, a odmah je naručen i talijanski prijevod. Vokalna partitura opere ***Hérodiade* (Herodijada)** bila je dovršena 1879. i planirana za izvedbu u pariškoj Opéri, ali direktor kuće Vaucourbeil odbija djelo zbog tada neprihvatljivog biblijsko-ljubavnog zapleta (kakav je kočio i uspjeh *Samsona i Dalile* Camillea Saint-Saënsa). Srećom, postojalo je kazalište koje je bilo spremnije na eksperimente i prihvaćalo djela mnogih mladih francuskih skladatelja koji se nisu uklapali u čvrste okvire koje je zahtijevala *grand opéra*, odnosno konvencije pariške Opére – La Monnaie u Bruxellesu. Ondje je *Herodijada* praižvedena u prosincu 1881. godine. Recept koji je Massenet iznašao u *Kralju Lahorea*, koji će s uspjehom i prepoznatljivo primjenjivati u mnogim svojim uspješnim operama, religiozna je tema isprepletana s romantičnom ljubavnom pričom. Nije bio jedini: nešto veličanstveno, dostojanstveno, a opet ljudsko, u takvim su se temama pronalazili i Spontini, Bellini, Meyerbeer, Gounod, Bizet i drugi operni skladatelji, katkad s kršćanskim, biblijskim temama, katkad s poganskim ili egzotičnim. *Herodijada* je zamišljena u još grandioznijoj maniri nego *Kralj Lahorea*. Saloma je u operi prikazana kao djevojka zaljubljena u Ivana Krstitelja, koja je ujedno i davno izgubljena Herodijadina kći. Massenet je volio suprotstavljati dvije vrste ljubavi – duhovnu i erotsku, a utjelovljuju ga dva lika – Ivan Krstitelj i Herod. Dok Herod opsesivno žudi za Salomom, Ivan tek pred smrt priznaje Salomi da je voli. U velikom vrhuncu opere Saloma saznaje tko je ona zapravo te si oduzme život. Arija iz prvog čina opere ***Il est doux, il est bon* (Blag je, dobar je)**, tipično massenetovskih nježnih mekih linija melodije, koja strastveno uzlazi u završnom dijelu, uronjena u fluidnu harmoniju, opisuje Salomin doživljaj Ivana Krstitelja, proroka kojega je upoznala tražeći majku i čiji „melodiozni glas“ želi opet čuti.

S operom ***Le Cid***, koja je uslijedila odmah nakon *Manon*, možda najuspjelije Massenetove opere, vratio se Massenet ponovno stilu

velike opere, prema konvencijama pariške Opère, u kojoj je *Le Cid* praiizveden 1885. godine. Corneilleova drama poslužila je i mnogim drugim opernim skladateljima, a Massenetu je, za kojega libreto pišu Édouard Blau i Louis Gallet, omogućila postizanje lokalnog kolorita (španjolskog i maurskog), koji je volio istaknuti posebno u baletnim ulomcima. Nasuprot političkoj pozadini i velikim sukobima, Massenet prikazuje junaštvo i intimni svijet pojedinca. Jedan od najljepših ulomaka opere je arija Chimène **Pleurez! pleurez mes yeux (Plačite! Plačite, oči moje)** iz trećeg čina opere, u kojoj ona očajava nakon što ju je od Rodriguea rastavila kruta dužnost i osjećaj časti; nekoć zaručnici, sada su neprijatelji: on je u dvoboju zbog razmirica između obitelji ubio njezina oca, a ona je njega nakon toga prokazala kralju i odlučila otići u samostan. Massenet snažnim strastvenim obrisima crta njezine osjećaje, dajući im kratki, sanjivi predah u trenucima kad se ona prisjeća ljubavnih Rodrigueovih riječi.

Herodijada u mnogim aspektima nagoviješta operu **Thaïs (Taida)**, posebno u načinu na koji Saloma dobiva moć nad Ivanom Krstiteljem i na koji se suprotstavljaju senzualnost i asketizam. Pustinjak Atanael i aleksandrijska kurtizana Taida proći će putovima razvoja i katarze, on će progledati za ljubav, onu ljudsku, koja će ga na kraju obuzeti svom žestinom, a nju će njezina početna zaljubljenost u Atanaela odvesti na put koji nije ni slutila, na put duhovnosti i posvećenosti Bogu. Louis Gallet napisao je libreto prema romanu Anatolea Francea iz 1890. godine, a *Taida* je praiizvedena u pariškoj Opéri 1894. godine. Operu je Massenet skladao za američku sopranisticu Sybil Sanderson, prema kojoj je gajio duboku naklonost i koja je idealno utjelovila njegove Manon i Esclarmonde. Raskošne linije lirske sopranske melodije arije Taide iz drugog čina, **Dis-moi que je suis belle (Kaži mi da sam lijepa)**, ilustrirane harmonijama promjenjivih raspoloženja, nestalnih tempa, donose trenutke tjeskobe koji ispunjavaju Taidine samotne trenutke – isprativši posljednje goste, ona se pita je li to sve, koliko će još trajati njezina ljepota i, gotovo oprastajući se od takvog života, u intimnoj invokaciji obraća se svojoj zaštitnici, Veneri. Utjehu i gotovo ekstatični zaborav pronalazi ponovno u svojem ogledalu, usuđujući se tražiti „vječnu ljepotu“.

Veliki glazbeni talent **Georgesa Bizeta** (1838.-1875.), koji je njegova obitelj otkrila i poticala od najranije dobi, učinit će ga jednim od najglasovitijih skladatelja svih vremena, ali on sam u slavi kakvu uživa danas nije uspio uživati za svojega kratkog života. Njegova današnja reputacija temelji se na jednom remek-djelu, njegovoj posljednjoj operi, *Carmen*, čiji se puni uspjeh akumulirao s godinama, a Bizet, iako svjestan vrijednosti djela, nije ga mogao predvidjeti tijekom prvog niza izvedbi koje su bile promjenjivog uspjeha. Umro je u večeri trideset treće izvedbe *Carmen*, s nenavršenih trideset sedam godina. Upisavši Pariški konzervatorij kad mu je bilo devet godina, Bizet je briljirao isprva kao pijanist. Uskoro uspjeh postiže i u kompoziciji, koju studira kod Fromental Halévyja (koji mu postaje bliskim prijateljem, a čija kći će mu postati suprugom). Osvojivši *Prix de Rome* 1857. godine, provodi tri godine u Italiji. Vrativši se u Pariz, koji će u budućnosti rijetko

napuštati, Bizet se hvata u koštac s realnošću, smrću majke, a uskoro i smrću učitelja i mentora Halévyja. Karijera pomalo napreduje, nižu se umjereni uspjesi s operama *Les pêcheurs de perles (Biserari)*, *La jolite fille de Perth (Ljepotica iz Perth)*, *Djamileh*, a istovremeno nastaju djela za orkestar, kantate, solo pjesme, kao i niz aranžmana za druge skladatelje. Sve kao da je vodilo dvama zrelim djelima, koja će nažalost biti i dva posljednja njegova remek-djela – *L'Arlésienne* i *Carmen*. Kao i mnogo puta do tada, Bizetov zaštitnik u Théâtreu Lyrique, Léon Carvalho, koji je imao vjere u Bizeta čak i kad drugi nisu prepoznali vrijednost njegovih djela, sugerirao mu je novo djelo. Postavši novim intendantom kazališta Vaudeville, naručio je od Bizeta scensku glazbu za dramu Alphonsea Daudeta **L'Arlésienne (Arležanka)**. Kao što je bio običaj kod scenske glazbe, orkestar je bio mali, a glazbeni ulomci uglavnom kratki. Bizet je skladao i tzv. *mélodrame*, u kojima se glazba svirala kao podloga govorenim dijalozima. Glazbu koja je odisala provansalskim raspoloženjima, Bizet je skladao u ljeto 1872., a drama je praiizvedena 1. listopada iste godine. Nažalost, bez uspjeha. I Bizet i Carvalho bili su ogorčeni, glazba je prošla nezapaženo kod glazbene kritike, a dramska kritika smatrala ju je prenapadnom. Međutim, dok je drama o mladom pastiru Fédériju zaljubljenom u tajanstvenu djevojku iz Arlesa (koja se, premda naslovni lik, i ne pojavljuje u drami) nestala s pozornica zauvijek nakon dvadeset jedne izvedbe, glazba je preživjela. Bizet je uskoro sam uredio orkestralnu suitu, danas poznatu kao **Prva suita Arležanke**, koja se sastoji od četiri stavka (*Prélude – Minuet – Adagietto – Carillon*). **Drugu suitu (Pastorale – Intermezzo – Minuet – Farandole)** uređuje i objavljuje nakon Bizetove smrti, 1879. godine, Ernest Giraud (skladatelj koji je uglazbio i originalne govorene dijaloge *Carmen*), preuzimajući puni orkestar koji Bizet uključuje u prvoj suiti, koristeći se Bizetovim temama (od kojih ne pripadaju sve *Arležanki*). Prekrasna atmosfera i živopisnost glazbe, koja počiva na nizu lijepih melodija i blještavih orkestralnih boja, kulminira završnim stavkom *Prve suite*, **Carillon**, koji počinje imitacijom zvona u orkestru, dok je druga tema nježni *sicilienne*. Brillantni finalni stavak **Farandole** je ples iz trećeg čina drame, u Giraudovu aranžmanu proširen i ukrašen dodavanjem „Koračnice triju kraljeva“, odnosno provansalske folklorne teme koju je Bizet prvotno upotrijebio u drugom dijelu glazbe.

Kad je 3. ožujka 1875. Bizet predstavio svoju **Carmen** na sceni Opère Comique, kao i mnogo puta dotada nije doživio željeni uspjeh. Sam je za predložak operi odabrao Mériméeov roman *Carmen*, oduševivši se likom slobodoumne, strastvene, otvorene i nesputane Ciganke, kao i cijelim okruženjem u koje je priča smještena, koje mu je davalo poticaj za stvaranje egzotičnog, španjolskim koloritom obojenog glazbenog svijeta nove opere. Potporu u odabiru teme imao je u libretistima Henriju Meilhacu i Ludovicu Halévyju, a oduševljeni su bili i interpreti glavnih uloga, Célestine Gali-Marié i Paul Lhérie. *Carmen* je ipak bila previše za ograničeni ukus publike Opère Comique, koja je u kazalište pohrlila tek kad je šokantnost priče postala nekom vrstom atrakcije, koju je pojačala prerana skladateljeva smrt. Uz snažan lik Carmen, na sceni je još niz živih, uvjerljivih likova. Među njima je Carmenina

suprotnost, Micaëla, jednostavna, obična djevojka, koja ne razumije demonsku narav temperamentne Carmen. U svojoj jednostavnosti i naivnosti, Micaëla je ipak čvrsta u jednom, u svojoj ljubavi prema Don Joséu, što joj daje odlučnost i hrabrost da se pojavi u planinama među krijumčarima kojima se on pridružio. Upravo ta stalnost, taj karakter, osjeća se u Micaëlinoj ariji iz trećeg čina opere, usrdnoj molitvi, ***Je dis que rien ne m'épouvante (Kažem da me ništa ne plaši)***. Čujemo ga isprva u mekim zapjevima, uronjenim u prozračno okružje gudača obogaćeno karakterističnim zvukom četiriju rogova, koji se pretvaraju u odlučne fraze kad se Micaëla ohrabri suprotstaviti se svojoj suparnici.

Stvaralačko doba **Giuseppea Verdija** (1813.-1901.), od prvog velikog uspjeha opere *Nabucco* 1842. do zaključnih opera *Otello* i *Falstaff*, koje stvara potkraj stoljeća, obuhvaća dug vremenski luk, cijelu jednu eru, tijekom koje se mijenjao sam Verdi, ali i percepcija njegova stvaralaštva. U tom su se vremenu izmjenjivale brojne manje glazbene pojave i mijenjala politička i društvena slika Europe i svijeta, ali Verdi je ostajao dominantna pojava opernog svijeta. Od početaka s *Nabuccom*, kad je njegova glazba davala krila *Risorgimentu* svojim poletnim, zanosnim zborovima i arijama, pa do vremena kad je na prijelazu stoljeća Verdi uživao status talijanskog nacionalnog blaga i međunarodne veličine, operna vremena su se ipak promijenila: iako su upravo njegove opere činile okosnicu opernog repertoara svih talijanskih i svjetskih kazališta, u novom, sofisticiranom i stilski dosta zamućenom *fin-de-siècleovskom* okruženju Verdijeva se glazba doživljavala kao prejednostavna i jednoznačna, kao dio starog svijeta i stare mode, a obnovama njegovih opera, iako su stalno bile na repertoaru, nije se pridavalo previše pompe. Ako je doista i bilo tako, u vrijeme dominacije nekih mlađih opernih skladatelja, poglavito Puccinija, Verdi nepobitno prebrođuje ta vremena i dopire do današnjih dana osnažen, zapravo tako jak da svaka nova premijera njegovih opera u najvažnijim svjetskim opernim kućama dobiva neobično mnogo pozornosti, a njegova se glazba stalno sagledava u novim glazbenim, redateljskim, muzikološkim i raznim drugim perspektivama. Među pjevačima Verdijeve arije ostaju broj jedan, kao iznimne vokalne izazovnosti, u kojima su se očuvale zakonitosti *bel canta*, sva virtuoznost i ljepota fraze naslijeđena od majstora talijanske opere prve polovice 19. stoljeća, ali osnažena dramskom istinitošću i intenzitetom. Upravo je zbog tih karakteristika Verdijeva glazba zacrtana na pjevačkom repertoaru kao cilj svih tehničkih i umjetničkih napora i kruna pjevačkih dosega. I među publikom Verdi ostaje broj jedan – neposrednost i toplina njegove glazbe, u svih pedesetak godina stvaralaštva, u različitim fazama, konstantna je i prepoznatljiva Verdijeva osobina. Istinitost je ono čemu je težio, od početka rada na pojedinoj operi, od izbora teme, preko sugestija libretistu tijekom izrade libreta, u nebrojenim situacijama s cenzorima kad je inzistirao na uvjerljivosti i glazbeno-dramskoj konzistentnosti opere, pa sve do završnog rada na izvedbi i proba s izvođačima. Međutim, nije uvijek sve išlo glatko; katkad se Verdi trebao prilagoditi novim situacijama ili naći način da te situacije prilagodi svojem skladateljskom jeziku. Događalo se to svaki put u nekoliko suradnji s pariškom Opérom. ***Les vèpres siciliennes (Sicilijanske večernje)*** opera je široke konstrukcije,

bogate dramske partiture, strukturirana prema modelu francuske *grand opère*. Njezini najljepši dijelovi uključuju plesove, žustre zborove koji se izmjenjuju između pripadnika francuske i sicilijanske strane, velike duete i niz prekrasnih arija. To je druga Verdijeva suradnja s pariškom Opérom, nakon prilagodbe opere *Lombardijci* za tu opernu kuću 1847., pod nazivom *Jérusalem*. Konflikt Talijana i Francuza u povijesnom događaju tzv. Sicilijanska večernja, uspjele pobune Sicilijanaca protiv kralja Karla I., podrijetlom Francuza, koji je opisan u libretu Eugènea Scribea i Charlesa Duveyriera (prema njihovu prijašnjem libretu *Le duc d'Albe*), bio je prisutan ne samo u radnji libreta nego i u Verdijevoj borbi da istovremeno ostane vjeran sebi i odgovori zahtjevima francuskih opernih konvencija, odnosno konvencija *grand opère*. Najdulja, ujedno i jedna od najljepših uvertira, koja ima mjesto i na koncertnim izvedbama, je uvertira *Sicilijanske večernje*. U njezinoj glazbi koju čine teme iz opere, naznačena je dubina i žestina konflikta prikazanoga u operi: nakon zlokobnog uvoda, *Allegro* donosi temu masakra francuskih okupatora; lirska melodija nad tremolom gudača predstavlja hrabrosti Sicilijanaca. Glavna tema uvertire dopire iz dueta Monfortea, francuskog guvernera Sicilije, i Arriga, pobunjenog Sicilijanca, kojemu Monforte otkriva da je on njegov otac. Nakon ponavljanja te teme, *Prestissimo* vodi zanosnom završetku uvertire. Pariška praižvedba opere 1855. godine postigla je golem uspjeh i među publikom i među kritikom.

Verdi je dugoročnim ugovorom imao obavezu surađivati s napuljskim San Carlom. Prva opera za San Carlo bila je *Alzira* 1845. godine. Druga je bila ***Luisa Miller***, praižvedena 1849. u Napulju. U oba slučaja libretist je bio rezidencijalni pjesnik Teatra San Carlo, Salvatore Cammarano, čovjek s velikim praktičnim i umjetničkim iskustvom. Upravo na njegov prijedlog Verdi odabire Schillerovu dramu *Kabale und Liebe (Spletka i ljubav)*, o kojoj je već i sam bio razmišljao (skladajući prethodno prema Schilleru operu *Razbojnici*). *Luisa Miller* smatra se prekretnicom u Verdijevu stvaralaštvu, zbog suptilne glazbene dramaturgije i prikaza intimnih odnosa među likovima i njihova unutarnjeg svijeta. U tom smislu ona nagoviješta *Rigoletta*. U njoj Verdi stvara poseban rustikalni lokalni kolorit i pokušava ocrtati građanski moral, odnosno licemjerje, u čemu opera ima dosta sličnosti i s *Traviatom*. U središtu radnje je ljubav grofova sina Rodolfa i Luise, kćeri umirovljenog vojnika, kojoj se protiv Rodolfov otac, grof Walter, dvorjanin Wurm, koji Luisu želi za sebe, te Federica, koju Walter odabire za zaručnicu svojem sinu. Wurm ucjenjuje Luisu životom njezina oca, primoravajući je da se u pismu odrekne Rodolfa i napiše mu da ga je obmanjivala i da voli Wurma. Prije nego što potpiše pismo, koje joj Wurm diktira, Luisa pjeva svoju slavnu molitvu ***Tu puniscimi, o Signore (Ti me, o, Gospodine, kazni)***, nedugi ulomak *Andante agitato* koji karakterizira neobično izostajanje formalnog ponavljanja i stalni pomak prema naprijed, u uznemirenom ritmu, u glazbenom ulomku koji podsjeća na razvučenu *codu*. Nakon što pod prisilom u pismu napiše da voli Wurma, ona pjeva *cabalettu* ***A brani, a brani, o perfido***, koja se mijenja iz mola u dur i čija melodija nalazi još raskošnije kolorature i ukrase, od trenutka kad ona razmišljajući o skorij smrti nađe utjehu u pomisli da će uz nju u posljednjim trenucima biti barem njezin otac.

Giacomo Puccini (1858.-1924.) majstor je suptilnosti, geste, intimne ljudske svakodnevne priče, kojoj daje bezvremensku umjetničku dimenziju. Razvit će posebno umijeće psihologizacije likova i situacija već u prvim operama, nemajući u svojim pothvatima pravog prethodnika i bivajući pravi inovatorom vokalno-orkestralne karakterizacije likova i stvaranja osobitog kolorita, impresionističkih detalja i atmosfere u svojim operama.

Prvu operu koju je napisao netom nakon što je diplomirao na Konzervatoriju u Milanu, **Le Villi (Vile)**, nastala za Sonzognov natječaj 1884., ispitivači su odbili jer je partitura navodno bila nečitka. Neki smatraju da je natječaj sabotirao suparnički izdavač, Ricordi, koji je, odmah uočivši talent mladog skladatelja, želio Puccinija pridobiti za sebe. Ricordi dobiva prava na partituru i postaje Puccinijevim izdavačem. Neke glavne značajke Puccinijeva stila već su očite, poglavito simfonijsko jedinstvo partiture, gdje orkestar sadrži ideje vokalnih linija, anticipirajući ih, odnosno reminiscirajući. Prva dva svoja naslova, opere *Vile* i *Edgar* (nastao 1889.), Puccini sklada na libreta Ferdinanda Fontane, koji je gajio ukus prema temama koje su uključivale natprirodne pojave, poput vještica i sirena. U *Vilama* će glavni lik Roberto podleći čarima jedne takve sirene i zaboraviti svoju zaručnicu Anu, koja će umrijeti od tuge i poslije i sama postati jednom od natprirodnih vila, duhova odbačenih djeva. Ipak prije toga, još kao obična djevojka, Ana daje Robertu kiticu nezaboravaka, prije nego što on ode na put koban za oboje njih. Delikatno orkestrirani ulomak, u kojem se već dà naslutiti svijet *La Bohème*a, Anina je arija **Se come voi piccina (Da sam majušna kao vi)**, u čijim sanjarskim uzletima melodije ona priželjkuje da poput tog malenog cvijeća uvijek bude blizu svojem dragom.

Orkestar i orkestralni ulomci, od prvih opera koje je stvorio, *Vile* i *Edgar*, imaju posebnu ulogu u stvaranju simfonijskog jedinstva karakterističnog za Puccinijeve opere. U svojoj trećoj operi, **Manon Lescaut**, praižvedenoj 1893. u Torinu, Puccinijeva genijalnost već je sasvim vidljiva: uspijeva vlastitom domišljatošću učiniti uspješnim spoj vagnerijanske tehnike lajtmotiva i talijanskog koncepta *dramme in musica*, u kojoj melodija ima najvažniju ulogu. Usto, simfonijski način razmišljanja uspijeva prilagoditi opernoj formi čina i dramskim zahtjevima radnje. Tematski materijal oblikuje kao mrežu međusobnih veza, povezujući likove sa situacijama, situacije s emocijama... itd., tako da se čini kao da nas glazba sama vodi vlastitim suptilnim asocijacijama, neovisno o riječima libreta. U operi *Manon Lescaut* riječ je o mladoj djevojci koja žudeći za lagodnijim životom ne preže od skretanja s puta morala, a njezina je okolina i više nego poticajna za to. Puccini vješto oslikava povijesni kolorit 18. stoljeća, posebno licemjerni i razvratni aspekt toga razdoblja. Menueti, *boudoir* Manon u kući njezina postarijeg ljubavnika, glazba unajmljenih glazbenika, scena u luci nakon što Manon zbog razvrata bude prognana u Ameriku — svi se ti elementi zgušnjavaju i na kraju pročišćavaju u glazbi posljednjega čina, koji vodi konačnoj katarzi, naravno u obliku najtežih posljedica do kojih su doveli postupci likova dubinski uvjetovanih okolinom i situacijama s kojima se nisu mogli nositi. Jedan od katarzičnih trenutaka u operi je i melankolični

Intermezzo iz trećeg čina, koji označava put u Le Havre, odakle će Manon biti deportirana, čija melodija kao da nosi zaborav, odmor od događaja.

U svojoj četvrtoj operi, **La Bohème**, Puccini stvara nezaboravan svijet umjetnika, Pariza, ljubavnu priču koju oslikava pastelnim bojama i nježnim gestama, posebno lik Mimì, vezilje koja doživljava strastvenu ljubav prema pjesniku, ali prekrhke da bi mogla preživjeti snažan plamen te ljubavi. Opera nastaje prema romanu Henrija Murgera, na libreto Giuseppea Giacose i Luigija Illice (s kojima će surađivati na svoje još dvije najpopularnije opere, *Tosca* i *Madama Butterfly*), a praižvedena je u Teatru Regio u Torinu u veljači 1896. godine. Iako reakcije isprva nisu bile sasvim povoljne, jer su neki smatrali da je Puccini krenuo u smjeru banalnosti tom operom, vrlo je brzo *La Bohème* osvajala pozornice u Italiji i izvan nje, a svakim novim slušanjem – onda kao i danas – moglo se otkriti još nešto novo u nepresušnom bogatstvu te partiture, bilo da se radilo o glazbenom opisu radosti, tuge, ljubavi, gubitka, bilo o značenju malih stvari, poput kapice, starog kaputa, svakodnevnih stvari. Upravo takve su i arije koje su dio ljubavnog dueta Rodolfa i Mimì iz prvog čina, u kojima se oni predstavljaju, upoznaju i zaljubljuju. Nakon ekstrovertnog predstavljanja Rodolfa, koji uživa u bezbrižnom mladenačkom životu pisca, svoju ariju **Si, mi chiamano Mimì (Hoću. Zovu me Mimì)**, pjeva Mimì, skromna, ali romantična, suptilna, koja vidi ljepotu malih stvari i cijeni je. Ljiljani i ruže, stvari koje mirišu na proljeće, govore o snovima i imaju poetična imena – to je ono što joj se sviđa. Zanos i ujedno vrhunac slušamo u drugom dijelu arije, u melodiji kojom će osvojiti Rodolfa, u ekstatičnom opisu sunca, prvog poljupca travnja. Naslućujemo već njezinu bolest, koja je čini slabom i ovisnom o proljeću. Spoj želje za životom i slabosti Puccini nepogrešivo ocrtava u njezinim frazama.

Jedan od čarobnih ženskih likova, kakvi tvore osjećajni svijet koji dominira Puccinijevim operama, je i Cio-Cio-San, odnosno Madama Butterfly, iz njegove istoimene opere, nastale 1904. godine. Japanska tragedija, **Madama Butterfly**, koju je Puccini obogatio i nekim izvornim japanskim melodijama, u čijem je središtu lik iz drame Davida Belasca, koju je Puccini gledao u Londonu 1900., praižvedena je u milanskoj Scali 1904. godine. Cio-Cio-San, koju od početka opere okružuje poput japanskog cvijeća meka paleta Puccinijevih glazbenih boja, pretvorit će se do kraja opere u dramsku heroinu. U drugom činu, iako možda ni sama više u to ne vjeruje, ona u ariji **Un bel dì vedremo (Jednog lijepog dana, vidjet ćemo)** uvjerava svoju dadilju Suzuki da će se Pinkerton, njezin američki muž s kojim ima dijete i koji je već prije nekoliko godina otišao u Ameriku, vratiti. *Butterfly* je Pucciniju bila jedna od najomiljenijih opera. Skladao ju je s uvjerenjem, istražujući japansku glazbu i običaje, ali opera je na početku doživjela neuspjeh. Puccini je ipak bio siguran u njezin skorašnji uspjeh, što se pokazalo točnim. A arija *Un bel dì vedremo*, ispunjena sinkopiranim ritmom, koji izražava čežnju Butterfly za Pinkertonom, prekrasna melodija koja završava ushićenim visokim „b“, jedna je od najdojmljivijih u cijelom Puccinijevu opusu.

Jules Massenet

(1842. – 1912.)

Il est doux, il est bon,

arija Salome iz 1. čina opere *Herodijada*

Libreto: Paul Milliet i Henri Gremont prema noveli *Herodijada* Gustava Flauberta

22

Il est doux, il est bon, sa parole est sereine:
Il parle... tout se tait...
Plus léger sur la plaine
L'air attentif passe sans bruit...
Il parle...

Ah! quand reviendra-t-il? quand pourrai-je l'entendre?
Je souffrais... j'étais seule et mon cœur s'est calmé
En écoutant sa voix mélodieuse et tendre,
Mon cœur s'est calmé!

Prophète bien aimé, puis-je vivre sans toi!
Prophète bien aimé, puis-je vivre... vivre sans toi!
C'est là! dans ce désert où la foule étonnée
Avait suivi ses pas,

Qu'il m'accueillit un jour, enfant abandonnée!
Et qu'il m'ouvrit ses bras!
Il est doux, il est bon,
Sa parole est sereine,
Il parle... tout se tait... plus léger sur la plaine...
L'air attentif passe sans bruit...
Il parle!

Ah! quand reviendra-t-il?
Quand pourrai-je l'entendre?
Je souffrais... j'étais seule et mon cœur s'est calmé
En écoutant sa voix mélodieuse et tendre,
Mon cœur s'est calmé!

Prophète bien aimé, puis-je vivre sans toi!
Prophète bien aimé, puis-je vivre... vivre sans toi!
Ah! quand reviendra-t-il? quand pourrai-je l'entendre!
Prophète bien-aimé, puis-je vivre sans toi!

Blag je, dobar je, riječ mu je spokojna:
On govori... i sve utihne...
Nad ravnicom lakši
Nečujno piri obziran čuh...
On govori...

Ah! Kad će se vratiti? Kad ću ga moći čuti?
Patila sam... bila sam sama, a srce mi se smirilo
Dok sam slušala njegov pjevni i nježni glas,
Srce mi se smirilo!

Voljeni proroče, zar mogu živjeti bez tebe!
Voljeni proroče, zar mogu živjeti... živjeti bez tebe!
Upravo u pustinji, kojom je začuđena gomila
Slijedila njegove stope,

Jednog je dana primio mene, napuštenu djevojčicu!
I prigrlio me!
Blag je, dobar je,
Riječ mu je spokojna,
On govori... i sve utihne... Nad ravnicom lakši
Nečujno piri obziran čuh...
On govori!

Ah! Kad će se vratiti!
Kad ću ga moći čuti?
Patila sam... bila sam sama, a srce mi se smirilo
Dok sam slušala njegov pjevni i nježni glas,
Srce mi se smirilo!

Voljeni proroče, zar mogu živjeti bez tebe!
Voljeni proroče, zar mogu živjeti... živjeti bez tebe!
Ah! Kad će se vratiti? Kad ću ga moći čuti!
Voljeni proroče, zar mogu živjeti bez tebe!

Jules Massenet

Pleurez! pleurez mes yeux,

arija Chimène iz 3. čina opere *Le Cid*

Libreto: Louis Gallet, Édouard Blau i Adolphe d'Ennery prema istoimenoj tragediji
Pierrea Corneillea

23

De cet affreux combat je sors l'âme brisée!
Mais enfin je suis libre
et je pourrai du moins
Soupirer sans contrainte
et souffrir sans témoins.

Pleurez! pleurez mes yeux! tombez triste rosée
Qu'un rayon de soleil ne doit jamais tarir!
S'il me reste un espoir,
c'est de bientôt mourir!
Pleurez toutes vos larmes! pleurez mes yeux!

Mais qui donc a voulu l'éternité des pleurs?
O chers ensevelis,
trouvez-vous tant de charmes
à léguer aux vivants d'implacables douleurs?

Hélas! je me souviens, il me disait:
Avec ton doux sourire...
Tu ne saurais jamais conduire
Qu'aux chemins glorieux
ou qu'aux sentiers bénis!

Ah! mon père! Hélas!
Rodrigo! Toi! toi! dans cette demeure!

Iz ove strašne bitke izlazim skršene duše!
No napokon sam slobodna
i bar ću moći
uzdisati bez prisile
i patiti bez svjedoka.

Plaćite! Plaćite, oči moje! Pustite tužnu rosu
Kuju nikad neće osušiti sunčeva zraka!
Ako se ičemu još nadam,
nadam se da ću uskoro umrijeti!
Isplaćite sve svoje suze! Plaćite, oči moje!

No kome se prohtjelo da plač traje vječno?
O, dragi pokojnici,
zar znate toliko čarati
da živima namrete neutješne boli?

Jao! Sjećam se, govorio mi je:
Svojim blagim osmijehom...
Mogla bi voditi jedino
Putovima slave
ili blagoslovljenim stazama!

Ah! Oče moj! Jao!
Rodrigo! Ti! Ti! U ovim odajama!

Je dis que rien ne m'épouvante,
je dis, hélas! que je répons de moi;
mais j'ai beau faire la vaillante,
au fond du coeur, je meurs d'effroi!
Seule en ce lieu sauvage,
toute seule j'ai peur,
mais j'ai tort d'avoir peur;
vous me donnerez du courage,
vous me protégerez, Seigneur!

Je vais voir de près cette femme
dont les artifices maudits
ont fini par faire un infâme
de celui que j'aimais jadis!
Elle est dangereuse... elle est belle!
Mais je ne veux pas avoir peur!
Non, non, je ne veux pas avoir peur!
Je parlerai haut devant elle... ah!
Seigneur, vous me protégerez!
Seigneur, vous me protégerez! Ah!

Je dis que rien ne m'épouvante,
je dis, hélas! que je répons de moi;
mais j'ai beau faire la vaillante,
au fond du coeur je meurs d'effroi!
Seule en ce lieu sauvage,
toute seule j'ai peur,
mais j'ai tort d'avoir peur;
vous me donnerez du courage,
vous me protégerez, Seigneur!
Protégez moi! O Seigneur!
donnez moi du courage!
Protégez moi! O Seigneur!
protégez moi, Seigneur!

Je dis que rien ne m'épouvante,
je dis, hélas! que je répons de moi;
mais j'ai beau faire la vaillante,
au fond du coeur je meurs d'effroi!
Seule en ce lieu sauvage,

Georges Bizet

(1838. - 1875.)

Je dis que rien ne m'épouvante,
arija Micaële iz 3. čina opere *Carmen*

Libreto: Henri Meilhac i Ludovic Halévy prema istoimenoj noveli Prospera Mériméea

Kažem da me ništa ne plaši,
kažem da me ništa ne plaši,
ali uzalud se pravim smionom,
u dnu duše umirem od strepnje!
Sama na ovome divljem mjestu,
posve sama, bojim se,
no u krivu sam što se bojim;
vi ćete mi dati hrabrosti,
vi ćete me štiti, Gospodine!

Izbliza ću vidjeti tu ženu
koja je svojim ukletim umijećima
uspjela u nitkova pretvoriti
onoga kojega sam nekoć ljubila!
Ona je opasna... ona je lijepa!
No ja se ne želim bojati!
Ne, ne, ne želim se bojati!
Pred njom ću glasno govoriti... ah!
Gospodine, vi ćete me štiti!
Gospodine, vi ćete me štiti! Ah!

Kažem da me ništa ne plaši,
kažem, jao, da vladam sobom,
ali uzalud se pravim smionom,
u dnu duše umirem od strepnje!
Sama na ovome divljem mjestu,
posve sama, bojim se,
no u krivu sam što se bojim;
vi ćete mi dati hrabrosti,
vi ćete me štiti, Gospodine!
Štitite me! O, Gospodine!
Dajte mi hrabrosti!
Štitite me! O, Gospodine!
Štitite me, Gospodine!

Kažem da me ništa ne plaši,
kažem, jao, da vladam sobom;
ali uzalud se pravim smionom,
u dnu duše umirem od strepnje!
Sama na ovome divljem mjestu,

toute seule j'ai peur,
mais j'ai tort d'avoir peur;
vous me donnerez du courage,
vous me protégerez, Seigneur!
Protégez moi! O Seigneur!
donnez moi du courage!
Protégez moi! O Seigneur!
protégez moi, Seigneur!

posve sama, bojim se,
no u krivu sam što se bojim;
vi ćete mi dati hrabrosti,
vi ćete me štiti, Gospodine!
Štitite me! O, Gospodine!
Dajte mi hrabrosti!
Štitite me! O, Gospodine!
Štitite me! O, Gospodine!

Jules Massenet

Dis-moi que je suis belle,
arija Taide iz 2. čina opere *Taida*

Libreto: Louis Gallet prema romanu *Thaïs* Anatolea Francea

Ah! je suis seule,
seule enfin! Tous ces
hommes ne sont
qu'indifférence et que
brutalité. Les femmes sont
méchantes et les heures
pesantes... J'ai l'âme vide...
Où trouver le repos?
Et comment fixer le
bonheur? O mon miroir
fidèle, rassure-moi!

Dis-moi que je suis belle,
et que je serai belle
éternellement!
éternellement!
Que rien ne flétrira les roses
de mes lèvres, que rien ne
ternira l'or pur de mes
cheveux! Dis-le-moi!
Dis-le-moi! Dis-moi que
je suis belle, et que je
serai belle éternellement!
éternellement! Ah! je
serai belle éternellement!

Ah! Tais-toi, voix impitoyable,
voix qui me dis:
"Thaïs, tu vieilliras..
Thaïs, tu vieilliras...
Un jour, ainsi, Thaïs ne serait
plus Thaïs..."
Non! Non! Je n'y puis croire.

Ah! Sama sam,
napokon sama. Svi ti
muškarci su mi posve
ravnodušni i nepodnošljivo
grubi. Žene su
zlobne, a sati
mučni... Volim prazninu...
Gdje da nađem počinka?
I kako da zaustavim
sreću? O, zrcalo moje
vjerno, umiri me!

Kaži mi da sam lijepa,
da ću lijepa biti
vječno!
Vječno!
Da ništa neće sasušiti ruže
mojih usana, da ništa neće
potamniti suho zlato
moje kose! Kaži mi!
Kaži mi! Kaži mi
da sam lijepa i da ću
lijepa biti vječno!
Vječno! Ah! Bit ću
lijepa vječno!

Ah! Šuti, nesmiljeni glasu,
glasu koji mi kažeš:
„Taido, ostarjet ćeš...
Taido, ostarjet ćeš...
Jednoga dana tako Taida neće
više biti Taida...“
Ne! Ne! Ne mogu to vjerovati.

Toi, Vénus, répondez-moi
de ma beauté! Vénus,
répondez-moi de son
éternité! Vénus, invisible
et présente! Vénus,
enchantement de l'ombre!
Vénus! Répondez-moi!
Répondez-moi! Dis-moi
que je suis belle, et que
je serai belle éternellement!
éternellement! Que rien
ne flétrira les roses de
mes lèvres, que rien ne
ternira l'or pur de mes
cheveux! Dis-le-moi!
Dis-le-moi! Dis-moi que
je suis belle, et que je
serai belle éternellement!
éternellement! Ah! je
serai belle éternellement!

Giuseppe Verdi

(1813. – 1901.)

Tu puniscimi... O Signore... A brani, brani, o perfido,
arija Luise iz 2. čina opere *Luisa Miller*

Libreto: Salvatore Cammarano prema tragediji *Spletka i ljubav* Friedricha von Schillera

Tu puniscimi, o Signore,
se t'offesi e paga io sono,
ma de' barbari al furore
non lasciarmi in abbandono.
A scampar da fato estremo
innocente genitor
chieggon essi, a dirlo io fremo,
chieggon essi della figlia il disonor!

A brani, a brani, o perfido
il cor tu m'hai squarciato!
Almen t'affretta a rendermi
il padre, il padre sventurato.
Di morte il fero brivido
tutta m'invade omai.
Mi chiuda almeno i rai
la man del genitore!

Ti, Venero, odgovori mi
da ću biti lijepa! Venero,
odgovori mi da će mi ljepota
trajati vječno! Venero, nevidljiva
a prisutna! Venero,
čarolijo iz tame!
Venero! Odgovori mi!
Odgovori mi! Kaži mi
da sam lijepa i da ću
lijepa biti vječno!
Vječno! Da ništa
neće sasušiti ruže
mojih usana, da ništa neće
potamniti suho zlato
moje kose! Kaži mi!
Kaži mi! Kaži mi da
sam lijepa i da ću
lijepa biti vječno!
Vječno! Ah! Bit ću
lijepa vječno!

Ti me, o, Gospodine, kazni
ako te uvrijedih i bit ću zadovoljna,
ali me bijesu barbara
ne prepuštaj.
Da bi od smrti spasila
nevinog roditelja,
oni traže, drščem dok to izgovaram,
oni traže da kći žrtvuje čast!

Na komade, na komade, o, zlotvore,
srce si mi rasjekao!
Barem mi žurno vrati
oca, nesretnoga oca.
Okrutni srh smrti
cijelu me već preplavljuje.
Neka mi barem oči zaklopi
očeva ruka!

Giacomo Puccini

(1858. – 1924.)

Se come voi piccina
romanca Anne iz 1. čina opere *Vile*
Libreto: Ferdinando Fontana

Se come voi piccina io fossi,
O vaghi fior, sempre sempre
Vicina potrei stare al mio amor.
Allor, dirgli vorrei:
"Io penso sempre a te!"
Ripeter gli potrei:
"Non ti scordar di me!"
Voi, di me più felici,
Lo seguirete, o fior;
Per valli e per pendici
Seguirete mio amor.
Ah, se il nome che avete
Menzognero non è,
Deh, al mio amor ripetete:
"Non ti scordar di me!"

Da sam majušna kao vi,
O, ljupki cvjetovi, neprestano bih
Mogla biti blizu svojoj ljubavi.
Tad bih mu rekla:
"Ja stalno mislim na tebe!"
Mogla bih mu ponoviti:
"Ne zaboravi me!"
Vi, sretniji od mene,
Pratit ćete ga, o cvjetovi;
Po dolinama i po obroncima
Pratit ćete moju ljubav.
Ah, ako ime kojim vas zovu
Nije lažno,
Ah, ponavljajte mojoj ljubavi:
"Ne zaboravi me!"

Giacomo Puccini

Sì, mi chiamano Mimi

arija Mimì iz 1. čina opere *La Bohème*

Libreto: Luigi Illica i Giuseppe Giocosa prema romanu *Prizori iz života boema* Henrija
Murgera

Sì. Mi chiamano Mimi,
ma il mio nome è Lucia.
La storia mia è breve.
A tela o a seta
ricamo in casa e fuori...
Son tranquilla e lieta
ed è mio svago
far gigli e rose.
Mi piaccion quelle cose
che han sì dolce malia,
che parlano d'amor, di primavera,
di sogni e di chimere,
quelle cose che han nome poesia...
Lei m'intende?
Mi chiamano Mimi,
il perché non so.
Sola, mi fo
il pranzo da me stessa.

Hoću. Zovu me Mimì,
ali ime mi je Lucia.
Moja je priča kratka.
Na platnu ili svili
vezem kod kuće ili vani...
Smirena sam i vedra,
a rasonodi me
praviti ljiljane i ruže.
Sviđaju mi se stvari
pune slatkih čari,
što govore o ljubavi, o proljećima,
o snovima i o utvarama,
stvari što se nazivaju pjesmama...
Shvaćate li me?
Zovu me Mimì,
ne znam zašto.
Sama sam, pripremam
objed svojom rukom.

Non vado sempre a messa,
ma prego assai il Signore.
Vivo sola, soletta
là in una bianca cameretta:
guardo sui tetti e in cielo;
ma quando vien lo sgelo
il primo sole è mio
il primo bacio dell'aprile è mio!

Ne idem stalno na misu,
ali se često molim Gospodinu.
Živim sama, posve sama,
ondje u bijeloj sobici:
gledam na krovove i u nebo;
no kad prođe mraz,
prvo je sunce moje,
prvi je poljubac travnja moj!

Giacomo Puccini

Un bel di vedremo,

arija Madama Butterfly iz 2. čina opere *Madama Butterfly*

Libreto: Giuseppe Giacosa i Luigi Illica

Un bel di, vedremo
levarsi un fil di fumo sull'estremo
confin del mare.

E poi la nave appare,
e poi la nave è bianca.

Entra nel porto, romba il suo saluto.
Vedi? È venuto!
Io non gli scendo incontro. Io no.
Mi metto là sul ciglio del colle e aspetto,
Aspetto gran tempo e non mi pesa
la lunga attesa.
E... uscito dalla folla cittadina
un uom, un picciol punto
s'avvia per la collina.

Chi sarà? Chi sarà?
E come sarà giunto?

Che dirà? Che dirà?

Chiamerà Butterfly dalla lontana.
Io senza far risposta
me ne starò nascosta
un po' per celia, un po' per non morire
al primo incontro, ed egli alquanto in pena
chiamerà, chiamerà:
„Piccina mogliettina
olezzo di verbena“
i nomi che mi dava al suo venire.

Tutto questo avverrà, te lo prometto.
Tienti la tua paura, io con sicura
fede lo aspetto.

Jednog lijepog dana, vidjet ćemo
kako se dim izvija nad dalekim
obzorom mora.

A zatim se pojavi brod,
A zatim se zabijeli brod.

Uđe u luku, zaori se njegov pozdrav.
Vidiš li? Došao je!
Ja mu ne krenem u susret. Ne krenem uopće.
Stanem ondje na obronak i čekam,
Čekam odavno pa mi nije teško
dugo čekati.
I... izašavši iz gradske vreve,
neki muškarac, sitna točka
krene uz brežuljak.

Tko li je to? Tko li je to?
I kako li je stigao?

Što li će reći? Što li će reći?

Izdaleka će dozivati Butterfly.
Ja neću odgovarati,
nego ću se skrivati,
malo iz šale, malo da ne umrem
kad ga susretnem, a on će, donekle rastužen,
dozivati, dozivati:
“Majušna ženice,
narančin cvijete“,
imenima koja mi je nadijevao kad bi došao.

Sve će se to dogoditi, obećavam ti.
Samo se ti boj – ja ga čekam
čvrsto vjerujući.

LISINSKI
ARIOSO
GLAS ZA
LISINSKI
NEPROCIJENJIV DOŽIVLJAJ!
17/18

LISINSKI ARIOSO
Četvrtak, 7. prosinca 2017. u 19.30 sati
Velika dvorana

ŽELJKO LUČIĆ, bariton
SIMFONIJSKI ORKESTAR HRT-a
IVO LIPANOVIĆ, dirigent

*Jedan od najboljih verdijanskih baritona na svijetu, prema pisanju
Financial Timesa, gostuje u Zagrebu!*

Ugled **Željka Lučića** u opernom svijetu, naročito u interpretaciji
uloga Verdijevih opera potvrđuje, među ostalim, i poziv da pjeva na
proslavi 200. obljetnice Verdijeva rođenja, kao i činjenica da je od
120 nastupa u produkcijama Metropolitana devedeset bilo u sedam
Verdijevih uloga koje je većinom izravno prenosio *Met Live in HD*.
Potvrdit će to zasigurno i njegovo gostovanje u Dvorani *Lisinski* uz
pratnju Simfonijskog orkestra HRT-a i mo. Ive Lipanovića!

LISINSKI
SUBOTOM
UVIJEK
LISINSKI
NEPROCIJENJIV DOŽIVLJAJ!
17/18

LISINSKI SUBOTOM
Subota, 4. studenoga 2017. u 19.30 sati
Velika dvorana

**Harmonija disonance: Tragom
tradicijskih pjevanja
Muzička akademija
Studij dizajna/Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu**

Prvi će put u povijesti arhaični napjevi hrvatskoga naroda biti predstavljeni u sklopu visokoškolske glazbene ustanove. Ojkavica, rera, ganga te drugi tradicijski napjevi zaorit će Koncertnom dvoranom Vatroslava Lisinskog u izvedbi studenata Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu. Da ne ostane sve samo na tradiciji, studenti *jazz* modula Muzičke akademije drevne će napjeve odjenuti u novo ruho improvizacijskog džezističkog izričaja.

KONCERTNA DVORANA CONCERT HALL

LISINSKI

HRVATSKA DOKOLICA HRVATSKA DRŽAVNA

13./14. 11. 2017.

ALEKSANDROV

ZBOR, ORKESTAR I BALET CRVENE ARMIIJE

Ponedjeljak i utorak, 13. i 14. studenoga 2017. u 20 sati
Velika dvorana

**“ALEKSANDROV”
ZBOR, ORKESTAR I BALET CRVENE ARMIIJE**

Ansamb *Aleksandrov* službeni je ansambl i zbor ruskih vojnih snaga, koji se jedini, uz ansambl MVD, može podičiti nazivom *Zbor Crvene armije*. Ansambl je osnovalo Ministarstvo obrane SSSR-a 1929. godine, a nazvan je po svojem prvom dirigentu i umjetničkom voditelju Aleksandru Vasiljeviču Aleksandrovu. Ansambl oduševljava slušatelje u Rusiji, ali i diljem svijeta, izvodeći opsežan repertoar s više od 2000 djela, praćenih katkad akrobatskim koreografijama.

PEUGEOT

ZAGREB
moj grad

KONCERTNA DVORANA CONCERT HALL

LISINSKI

NEPROCENJIV DOŽIVLJAJ | INVALUABLE EXPERIENCE